

**NORDISKA MUSEETS OCH
SKANSENS ÅRSBOK 1958**

FATABUREN

NORDISKA MUSEETS OCH
SKANSENS ÅRSBOK

1958

Redaktion:

GÖSTA BERG · BENGT BENGTTSSON

Redaktör: Bengt Bengtsson

Omslagsbilden återger ett stycke sidenbrokad, vävd senast 1765 av Abraham Ekstedt. Materialet är silke från "Mulbärs Plantagen vid Lunds Stad". Nordiska museet, Berchska samlingen. Se Ingegerd Henschens uppsats, sid. 47.

Tryckt hos Tryckeri Aktiebolaget Thule, Stockholm 1958

Djuptrycksplanscher från Nordisk Rotogravyr

SEVERIN NILSON SOM FOTOGRAF

av Rut Liedgren

Bildsamlingarna i ett kulturhistoriskt museum tillväxer mycket ojämnt och mycket slumpartat. Detta påstående förutsätter givetvis att man bortser från den kontinuerligt regelbundna produktion av fotografier som sker inom museets väggar eller i fältet av dess tjänstemän. Nej, vad som här avses är de tillskott som kommer utifrån i form av teckningar, bildtryck, vykortssamlingar, skissböcker. Och först och sist fotografier, lösa eller samlade i album.

Bland de ur många synpunkter mest intressanta fotografisamlingar, som under de senaste åren hamnat inom Nordiska museets murar, märks den som har hallandskonstnären Severin Nilson till upphovsman och som Nordiska museet under våren 1957 hade förmånen att förvärva. Flertalet bilder är från Severin Nilsons eget landskap, Halland, men sporadiskt finns även andra delar av Sverige representerade. Särskilt förtjänar nämnas en rad flanörbilder från Stockholm, det Stockholm, som inbjöd och lockade sina fasta invånare lika väl som sina tillfälliga besökare till behagliga promenader i stadens centrum. Vi ser damer och herrar lugnt spatsera i förmiddagssolskenet på ett bil-, buss- och cykelfritt Stureplan eller på gatorna i de nyeleganta kvarteren kring Humlegården. Och många av dessa vyer från ett Östermalm, som just företagit sin första make-up för att ernå och kunna uppvisa en exteriör värdig den hägrande rollen av storstad, förmedlar en stämning av Hjalmar Söderbergskt slag, där allt är elegant och städat på ytan men där den viktorianskt putsade synen på tingen är på god väg att undermineras och upplösas.

Stockholmsbilderna är överlag att betrakta som "rena" fotografier. De är av det slag som bilder blir, då kameran tillfälligtvis och för ro skull inriktats mot ett motiv som lockat genom sina

estetiska eller pittoreska kvaliteter. I intet fall får man intrycket att de är ämnade att tjäna annat syfte än spegla den söndagsvardag, som existerade i grannskapet av kameraägarens målarateljé vid Sturegatan.

Bland Hallandsbilderna finner vi dels fotografier av samma slag som de nyssnämnda Stockholmsbilderna, men dessutom ett par andra kategorier, som saknades där. Den ena av dessa skulle kunna rubriceras som avsiktligt arrangerade uppställningar utom- eller inomhus, i bägge fallen har de en tydlig anstrykning av düsseldorféri, om än av moderat slag. Det råder intet tvivel att dessa fotografier har tagits som studier, skisser för en blivande tavla. Andra åter, vid vilka visserligen låder någon grad av tillrättalagd uppställning, ett slags påbättrad naturlighet, har med all säkerhet inte tillkommit för att tjäna som underlag för en målning, utan de har, skulle jag tro, fått sin utformning på liknande sätt och av liknande skäl som dem vilka dikterar teaterregissören i hans arbete. Den eventuella stelhet som kan smyga sig in i sådana "naturliga" bilder besvärar oss sällan när det gäller Severin Nilson, tack vare den alltid väl avvägda rytmen och harmonien i hans bildkompositioner.

Den tredje kategorien fotografier är den där bildmotivet valts på grundval av mer eller mindre klart etnologiskt intresse. Dessa bilder skildrar ofta på ett fascinerande och artistiskt vis arbetslivet och människorna i det omväxlande halländska landskapet. Inte minst i fotografierna av denna typ anar man en lätt hand bakom kameran, bilderna har en graciös balans av rätt ovanligt slag. Alldeles tydligt utövade det måleriska en särskilt stark dragning på Severin Nilson.

Severin Nilson var född 1846 i Asige socken, i en s. k. "bålastuga" under Stora Ugglebo. Fadern var smideskunnig och fick snart anställning på säteriet Knobesholm, där en smedstuga blev familjens nya bostad. Severin Nilsons väg till Stockholm, Konstakademien och Paris gick via de milstolpar som var de vanliga, då det gällde fattiga pojkar som "upptäcktes" på ett eller annat sätt. Den första milstolpen, själva upptäckten, sattes av prosten Broberg i Slöinge, grannsocken till Asige. Genom hans förmedling

fick Severin mecenater i Göteborg och kom tack vare detta till Stockholm.

Under akademiåren bodde Severin Nilson hos mamsell Arfwidsson på Regeringsgatan. Huset är längesedan rivet men låg i gatans början på vänster sida. Mamsell Arfwidsson och hennes syster trivdes synnerligen väl med sin skötsamme hyresgäst och testamenterade i tidens fullbordan sina ägodelar till honom. Severin Nilson skrevs in vid Konstakademien 1864. Under åren 1865—1871 fick han mottaga en lång rad medaljer, lovord och mindre stipendier. Under dessa år grundlades troligen hans vänskap med Ernst Josephson, Victor Forssell, Hugo Salmson och Olof Hermelin, den sistnämnde räknade han som sin bästa vän. Med Josephson företog han på senhösten 1873 sin första utländska studieresa. De båda vännerna gick inte direkt på Paris utan lät ditfärden kröka sig över Köpenhamn, Lübeck, Dresden, Leipzig, Weimar, Cassel och Düsseldorf. I Düsseldorf umgicks de flitigt med den svenska konstnärskolonien, först av alla besöktes Bengt Nordenberg. Från Düsseldorf fortsattes resan över Köln, Brüssel och Antwerpen till slutmålet Paris, dit de anlände ungefär tre veckor efter avresan från Sverige. Här träffade de snart Hugo Salmson, Wilhelm von Gegerfelt, som bjöd på gentila måltider, och Nils Forsberg som visade sig ytterst nyttig genom att åtaga sig att förmedelst dagliga lektioner inviga Severin Nilson i det franska tungomålets nasala irrgångar. Då 4-månaderskontraktet på en liten ateljé, som Gegerfelt hjälpt dem att få hyra, gått ut i maj, och då Salongen besökts och avnjutits, begav sig Josephson och Nilson, "Nisse" som han kallades, hem till Sverige och den svenska sommaren. På hösten återvände Nilson till Paris och studerade samvetsgrant och med intresse hos målaren Léon Bonnat, dit också andra svenskar, som inte helt lyckats avsvärja sina düsseldorfsympatier, dragits. Studierna på Bonnats ateljé förlade Nilson till förmiddags- och kvällstimmar, medan tiden mitt på dagen ägnades åt museerna och åt att "se Paris och dess märkvärdigheter".

1878 gifte sig Severin Nilson med Rosalie Platzman-Eberstein från Sundsvall. De for ut till Paris och vistades där till in på följande år. Vid återkomsten till Sverige bosatte de sig i Stock-

holm vid Regeringsgatan, i hörnet av Brunnsgatan. Men det var vid Sturegatan som Severin Nilson hade sin ateljé, alltifrån 1875 till sin död 1918. Huset låg i hörnet av Linnégatan och revs hösten 1956. Redan 1887 flyttade han sin bostad till ett hus i närheten, Kardellgatan 6.

Men låt oss nu återvända till Hallandsbilderna. Den första här reproducerade, bild 1, visar ett disigt landskap med de milda grå toningar som gör avstånden så stora och där kullarna i fonden skiktats som kulisser genom den fint graderade gråskalan. Den lilla kyrkan mitt i bilden är Asige. Den förmår inte mycket hävda sig mot de bägge jättelika bautastenarna i förgrunden. De går under namnet "Hagbards (Habor) och Signes galge" och har liksom andra fornminnen av liknande slag av traditionen omspunnits med en dystert romantisk saga. Gården som skymtar strax bakom hästskjutsen är Asigegården.

Bild 2 visar gårdsplanen på Björsgård, ett ställe som Severin Nilson köpte och vars ägor gränsade till Stora Ugglebo. Vursten, de glänsande hästarna och de finklädde människorna låter förmoda att bilden tagits en strålande sommarsöndag då Björsgårdsbornas främmande just var i färd att resa hem efter ett förmiddagsbesök.

Även över nästa bild vilar en stämning av sommarsöndag. På gungbrädan sitter ägaren till Oktorpsgården, Åke Lundqvist, och hans piga, omgivna av manfolk av diverse åldrar. Som central figur står dottern Hanna, den lilla flickan i styv kjol och kofta av glänsande kamlott, byxholkar och kängor och med en liten ljus "hästsvans" krökande sig ner mot nackgropen. Hon vänder halvt ryggen till, hon är så förtrollad av det märkvärdiga dragspelet. Mannen som hanterar det är Åke Lundqvists bror Erik. Han bär sin bästa huvudbonad i det sköna solskenet, och samma respekt för sin hjässas väl visar de övriga karlarna, ända ner till lilldrängen längst till vänster med sin karlavulna ställning, sin pipa, sina trätofflor och vita skjortärmar.

Även bild 4 har med all visshet tillkommit en söndag, och en sommarsöndag tillika. Kyrkomenigheten, effektivt spridd i sidled utanför kyrkogårdsmuren där stigluckan och den stora asken

utgör mittaccent, väger jämnt mot kyrkans vita västgavel, som med sitt rundfönster förenande rundbågarna över port och fönster bildar en vertikal mot mur- och människohorisontalen. Ytterst till vänster ser vi profilen av hemmansägare Lundqvist på Oktorpsgården, mannen till höger om asken med prästkappan över armen identifierar vi som prästen. Och den strängt kyrkklädda gumman — på originalbilden finns ytterligare två exakt likadana gummor, alla på vördnadsfullt avstånd från prästen — är en bild av det schartauanska Halland. Den stora gruppen på andra sidan asken visar sig bestå av både bönder och herremän, de förra i mörka kläder med glänsande klockkedja över magen, de senare i ljusa sommarskrynkliga sommarkostymer. Den lilla bondflickan bär schalet och fotsid kjol, de bägge herrskapsdöttrarna borta vid stigluckan mörka ylleklänningar med ljusa garneringar, vita halskrås och vita strumpor.

Den muntert lyriska bilden, nr 5, av picknicken i det gröna, för tanken till samtida fransk konst. Den lätta, dansande gracen hos figurerna, vilka i rytmiska grupper avtecknar sig mot landskapet som mot varandra vända profilsilhuetter, förlänar hela bilden ett uttryck av elegant sällskapslek à la balett. Man kan heller inte annat än njuta av den koketta kostymeringen, damernas mjukt draperade kjolar och de ljuva schäferhattarna som ritar langetteffekter i landskapet. Den stora förningskorgen med sin jätteservett har av tjänstvilliga händer transporterats från okända köksregioner och fått sin plats under en stor ask i Oktorpsskogen strax ovanför Slöinge kyrka. Bland deltagarna i utflykten ses prästen i gruppen längst till höger, och man gissar att det är prästgårdsfamiljen eller Oktorpsfolket som står för värdskapet och godsakerna. Man tycks i allmänhet ha hunnit till desserten, då Severin Nilsons regissörsöga tog hand om sällskapet.

Det pampiga bord, varav vi ser en bit på bild 9, igenkännes av den flitige Skansenbesökaren som Oktorpsgårdens. Och mannen som sitter och ansar sitt skägg med rakkniv i hand och övrig rakattiralj på bordet är gårdens ägare, samme Åke Lundqvist som vi sett på tidigare bilder. De fåvitska jungfrurna på väggen tycks tyda på att rakningsscenen utspelar sig inför en annalkande helg, men det är inte uteslutet att Severin Nilson anhållit om deras

framplockande och exponerande, då han möjligen ansåg att bilden just där fordrade en ljusare bakgrund än vad den mörka stugväggen kunde erbjuda.

Om rakscensinteriören kan sägas stå på gränsen mellan lätt arrangerad bild och ren studie à la skiss för målning, gäller detta inte om bild 7. Den ger ett typexempel på kategori nummer två som talats om i det föregående. I själva verket finns klart bevis för att den utformats så som skett för att tjäna som underlag för en blivande målning. Uppställningen av agerande kring den täckta brunnen med sitt vindspel (på Björsgård) ser vi nästan exakt återgiven i den färdiga oljemålningen, bild 8. En smula överraskande är det att finna rättvikskullan på fotografiet och inte på tavlan. Den gruppen i vilken hon befinner sig har för övrigt i den målade upplagan undergått den största omvandlingen. Av kullan och pojken har blivit en storasyster med ett litet syskon på armen, av den mäktiga trädstammen på fotografiet har vuxit fram en förstukvist — i stort sett identisk med den verkliga förstukvisten på Nilsons ateljé i Björsgård. En annan nyskapelse i målningen är att huset rätt i fonden fått maka åt sig åt höger för att lämna fri sikt ut över stengårdsgård och åkrar.

Det nämndes att Severin Nilson inrett en av stugorna i Björsgård till ateljé. En annan målarstuga hade han fram på 1900-talet i Lindbergs socken någon mil norr om Varberg. Dit drog han sig gärna tillbaka för att måla, medan hans fru och barn som enda sommargäster stannade i ett förhyrt sommarnöje vid Ugglarp nere vid kusten. Och en sommar då familjen bodde i Vaxholm höll Severin Nilson mestadels till i Äby utanför Norrköping. Att Severin Nilson, fotografen, inte saknade motiv utan hade gott utbyte av de längre eller kortare perioder han tillbringade med familjen vid havet visar sådana fotografier som nr 10—11. Bilden av barnen som samlar tång i det grunda havsbrynet och bär hem den i en hankkorg utsänder en doft av salt tång, fuktig sand och havsdis. Den bilden liksom flertalet av de övriga här reproducerade torde med all säkerhet av Severin Nilson ha räknats till den "skåpmat" han talar om i brev, vilken term, efter vad han säger, han stundom begagnar om "det läckraste 'skåpet'

frambringar" — med skåpet underförstås då den svarta trollerilådan, fotografiapparaten.

Med bilden från Sjönevads marknad (bild 6) förflyttar vi oss upp i landskapet ett stycke, till Vessige socken. Sjönevad fick 1824 rättighet att hålla kreatursmarknad i september men tycks aldrig ängsligt ha hållit sig till lagens bokstav utan med blida ögon sett en betydligt mer varierad handel bedrivas på dess marker. Platsen ligger vid en sjö med samma namn, just där fyra vägar löpa samman. Severin Nilson har tagit flera bilder från Sjönevad, alldeles tydligt har marknadslivet tjugat honom genom sina växlande och rörliga motiv, men inte när han haft penna eller pensel i handen utan då han gick omkring med "skåpet". Här har han matat skåpet med en marknadsfarande korgmakarfamilj, som tar sig en rast strax i närheten av målet för sin resa.

På den sista bilden ser vi en kust av annat slag än den med strandtången. Fiskebåtarna av mycket flatbottnad typ tyder möjligen på Roslagen. Men det blicken dröjer vid är det nästan otroligt spegelblanka, glänsande vattnet, vari pojkar med uppkavlade byxben vadat ut med sin lilla segelbåt. Bilden ger liksom kvintessensen av en solvarm och vindstill sommar dag, sådan man året runt helst drömmer sig den. Här finns samma goda, en aning drömska evighetsstämning som i de klassiska holländska landskapsmålningarna, där figurerna endast är statister och där naturen spelar huvudrollen.

Vad vet man i övrigt om fotografen Severin Nilson, utöver de synliga resultaten av hans fotograferingskonst? Det finns ett par brev som ger en smula upplysning på den punkten. I ett brev daterat den 8 februari 1891 skriver han själv: "I torsdags var det fotografiutställning i klubben. Äfven jag var representerad med 10 af de vackraste bilderna från Halland och tyckte alla att min afdelning var finast — både vis à vis motiv och skärpa." Han fortsätter: "Har i dag sett på en alldeles ny utställning, som kallas lefvande fotografier. Det är hundar, hästar och folk, hvilka äro i naturlig rörelse så det verkar mycket illusoriskt. Det är en tysk, som visar ifrågavarande fotografier." Ett par år senare, den 29 november 1893, skriver han till samma adressat: "Det är alltid med stort nöje jag ser sådane (fotografier) helst

från trakter som jag själf ej har besökt. Apropos fotografi, så var det ovanligt intressant på förra Fotografiföreningens höstsammankomst. Der var en hel del nya fina vyer från skilda delar af landet exponerade" — — — "Jag har sällan haft angenämare afton och det tyckte flera med mig. Förleden sommar tog jag en hel del vackra saker nere i Halland." Av dessa bägge brev drar man slutsatsen att Nilson var medlem i den år 1889 organiserade Fotografiska föreningen. En minnesskrift över Fotografien i Sverige och Fotografiska föreningen visar att han varit enrollerad redan i dess föregångare, Svenska fotografi-amatörföreningen, som bildades i maj 1888 i Stockholm på initiativ av läraren i konsthistoria vid konstakademien G. Tore Ericsson. Detta att en målare som gått på Akademien fuskade i fotografyrket var intet undantag, men att vederbörande nådde sådana resultat som Severin Nilson hör otvivelaktigt till undantagen. Vanligen fick kameran tjäna som en de fria konsterna underordnade maskin, vars produkter ingen annan uppgift hade än att stödja minnet, särskilt då det gällde exakt återgivande av detaljer.

Kameran uppträdde sålunda som skissbokens rival. Somliga målare fotograferade inte själva utan försågs med nödigt fotografiunderlag för sin konst av annan person. Som vi sett tillämpade Severin Nilson inte någon ensidig syn vid användningen av sin fotografiapparat, framför allt begagnade han den inte som ett andra rangens mekaniska hjälpmedel utan för honom hade den och de bilder den åstadkom ett självständigt värde. Kamera eller pensel, bägge verktygen tycks under åren omkring 1890 av honom ha betraktats som lika goda instrument att hjälpa honom att föreviga det vackra eller intresseväckande han såg.

Då det gäller hans kamerabilder av arbetsliv och folkligt bostadsskick och hemliv är man frestad sätta dessa i relation till hans dokumenterade vänskap med Artur Hazelius och hans engagemang i dennes all svensk odling omfattande uppköps- och insamlingsarbete, kanaliserat till museisamlingarna vid Drottninggatan. Några brev i Nordiska museets arkiv visar att en dylik misstanke har fog för sig. Ja, det ser till och med ut som om Severin Nilsons hembygdsintresse fått sin etnologiska inriktning innan han lärde känna Hazelius. Fru Emelie Grundberg, i ord

och handling entusiastiskt verksam för Hazelius' museitanke — det var hon som köpte upp och till Stockholm skickade de föremål som blev stommen i Hallandsinteriören vid Drottninggatan — skriver den 27 mars 1873, då hon som prästfru var bosatt i Abild i Halland, till Hazelius: "Omkring 1 mil härifrån är en ung man född som nu vistats några år i Stockholm, för att få undervisning i målning, under somrarne är han i sitt fattiga hem och har då brukat uppköpa gamla saker, hvarföre han varit mig till hinder, hans adress är Severin Nilsson St Clara-gatan No 37. Kanske misstager jag mig på numret, önskar Ni tala med honom, så har han fullkomlig reda på de Halländska rygg-åsstugornas inredning." Det förhållandet att hon den 11 juli samma år skriver till Hazelius: "Artisten Nilson har nog känt igen flera saker som han förut bjudit på", därmed åsyftande de någon månad tidigare med båt anlända sakerna, tyder på att Hazelius satt sig i förbindelse med Severin Nilson och engagerat honom för uppordning av hallandssakerna. Ytterligare ett belägg för denna förmodan finner vi i ett brev avsänt ett par veckor senare från fru Grundberg till Artur Hazelius. Hon skriver: "Skulle Nilson ämna sig ned till Föräldrarne i sommar så kunde han gerna besöka mig, då jag muntl. kunde få höra Edra önskingar och hvad som bäst kunde passa" (underförstått: för komplettering av interiören).

Då den tiden kom, var Severin Nilson också en av de flitiga arbetarna i den avdelning av den Hazeliiska vingården, där material för konstlotterierna framskapades, vilka skulle bidra till att möjliggöra uppförandet av en museibyggnad. Av korta meddelanden till Hazelius får vi veta att han ombesörjde översändandet av såväl eget som vännen Hermelins måleri, vilket han dessutom försåg med för lotterievenemangen ändamålsenliga ramar. I ett brev, daterat den 14 juli 1886, skriver Severin Nilson, som då vistades i Slöinge, ytterligare: "Bäste Broder! Hjertligen tack för bref och tidning (Allehanda). Det var ju en bra artikel. Äfven i en Göteborgs tidning såg jag häromdagen en fördelaktig recension öfver ditt konstlotteri. Jag arbetar här af alla krafter för att få i ordning de taflor jag ämnat till Göteborg i Augusti. (Tillfället var den konstutställning varmed målarskolan Valand

invigdes 1886.) Kanske det lyckas. När jag ej får så brådtom skall jag resa omkring och verka för din sak." Att han verkade icke utan framgång visar diverse inköp han gjorde för Nordiska museet, exempelvis en brudkrona av silver, och att han verkade med nit framgår av energiska brev till Hazelius, där han berättar om hur han spårat upp en Falkenbergskakelugn med figurer, ett ekskåp med årtalet 1693 och Karl XI:s namn, ett skrin innehållande "50 numer", och annat mera.

Att Severin Nilsons fotograferingskonst vann uppskattning av hans egen samtid har vi sett omvittnat, utan skryt, av honom själv. Ett bevis av annat slag är det faktum att han av Bergslagens järnvägar ombads för deras räkning fotografera järnvägssträckan Göteborg—Falun med förekommande stationshus och allt. Hans insatser finns till en del redovisade i resehandboken "Från Västerhavet till Dalarne. En färd med Bergslagens järnvägar", vilken utkom 1898.

Det förefaller som om Severin Nilson efter 1900 inte längre ägnat sig med samma iver åt sitt "skåp". I stället ägnade han sig, kanske ännu intensivare än förr, åt sitt måleri och sin ateljé, "sitt 'bråte', som gubben Klemming i världen så skönt uttryckte sig om taflorna på vår atelier", som hans hustru förklarar i brev 1901 i samband med hennes mans förberedelser för en utställning i Gävle till sommaren.

Det Severin Nilson som fotograf framför allt har gemensamt med Severin Nilson som målare och tecknare är kärleken till Halland. Det är i bägge fallen den halländska verkligheten han söker och vill skildra, en verklighet som hans förälskade öga kanske förskönar en smula. Men i bägge fallen är det också fråga om en intuitiv lust att rädda något av den verklighet som snart skulle passera gränsen över till kulturhistoria.

Källor: Brev i Konstakademien, Krigsarkivet, Nationalmuseum och Nordiska museet samt muntliga upplysningar av Severin Nilsons svärdotter, fru Lucy Eberstein, Stockholm.

»Hagbards och Signilds galge» med Asige kyrka i bakgrunden.

Överst: Söndagsfrämmande på Björsgård. — Nederst: Hemmansägare Åke Lundqvist med dotter och tjänstefolk på gungbrädan vid manbyggnaden. Denna ingår i Oktorpsgården på Skansen.

Överst: Präst och menighet vid Slöinge kyrka. (Originalbilden här något besku-
ren.) — Nederst: Prästgårdsfolket på utflykt i Oktorpsskogen i närheten av Slöinge
kyrka. — På nästa uppslag: Korgmakarefamilj på väg till Sjönevads marknad.

Fotografi som förlaga till målning. Björsgård.

Åke Lundqvist rakar sig.

Överst: Barnen hämtar tång vid stranden. — Nederst: Fiskehamn, möjligen i Roslagen.